

آثار عمادالدین یحیی بن احمد کاشانی*

از ریاضی دانان قرن هشتم هجری (... بعد ۷۷۳ق)**

محمد علی صالحی

یحیی بن احمد کاشی جامع علوم و فنون عقلی و نقلی صاحب تدبیر و امیر تحریر، وزیر غیاث الدین محمد بن دستور سعید شهید بوده و در اصفهان درگذشته است. تألیفی با عنوان زاجیه = طالع نامه به یکی از نوادگان مؤلف به نام عماد بن یحیی منجم کاشانی نسبت داده شده که نسخه‌ای از آن در کتابخانه بزرگ آیت الله العظمی مرعشی نجفی به شماره ۱۲۷۵۴ در جلد ۳۲ فهرست صفحه ۴۱۷-۴۱۸ گزارش شده است. دو اجازه و هشت عنوان از آثار شناخته شده عمادالدین کاشانی در این جا معرفی می شود:

۱. الف) اجازه (عربی / اجازه)

اجازه‌ای به ضیاء الدین صدرالاسلام والمسلمین محمد بن صدرالدین مختار بن الاصلیل الیزدی به سال ۷۴۵ ق درباره روایت کتاب المصاییح فی الاحادیث النبویه.^۱ آغاز: قرأ علی مولانا الصاحب المعظم قدوة افاضل الزمان الفائق بفضائله علی الاقران

* وی غیر از عمادالدین یحیی بن احمد کاشی، محشی شرح کمال الدین مسعود شیروانی رومی بر آداب البحث محمد بن اشرف حسینی سمرقندی است.

** حسن نراقی وفاتش را سال ۷۶۶ آورده، طبق تحقیق استاد قربانی تا سال ۷۷۳ زنده بوده است؛ چون نسخه‌ای از اللباب فی الحساب در سال ۷۷۳ ق استنساخ شده که در حاشیه آن عبارت «مدّ ظلّه العالی» آمده است. در معجم المؤلفین ۱۳/۱۸۴ آمده: کان حیاً ۷۴۵.

۱. گویا مصاییح السنه حسین بن مسعود بغوی متوفی ۵۱۶ ق باشد.

صاحب المناقب... ضیاء الملة والدين صدرالاسلام والمسلمين محمد بن صدرالدين مختار بن الاصيل اليزدي... بعضاً من كتاب المصاييح في الاحاديث.

انجام: واتوقع منه ان يذكرني بخير ويدعولي بصالح في الاوقات التي يتوقع فيها اجابة الدعوات حرره العبد الضعيف الراجي رحمة ربه القوي يحيى بن احمد الكاشي في الرابع عشرين [رمضان] سنة خمس واربعين وسبعمائة...

نسخه‌ای از این اجازه به خط مؤلف در یک برگ به شماره ۵۳۳ در مخزن خطی کتابخانه واتیکان نگه‌داری می‌شود و عکس آن نیز در الاعلام زرکلی به صورت گراور آمده است.

۱. ب) اجازه (عربی / اجازه)

اجازه‌ای است به ضیاء‌الدین محمد بن صدرالدين مختار که در نزد مجیز کتاب شهاب را خوانده است.

آغاز: بسمله، الحمد لله حق حمده وثنائه على توالي نعمه وآلائه والصلوة والسلام على رسوله محمد خير خلقه وخاتمة انبيائه وعلى آله واصحابه...

انجام: واذا حصل لك ايها المحرر في التحصيل هذه الرتبة العليا فعليك بالاحتياط والمراجعة مرة بعد اخرى... (افتاده)

نسخه‌ها: قم، کتابخانه آیت‌الله گلپایگانی ۸۰/۱ ش [۴/۶۳۷۷-۳۲/۷۷] ۵ برگ.

۲. احکام نجومی (فارسی / احکام نجوم)

عمادالدین کاشی این رساله را به خواهش شهاب‌الدوله والدين جلال الاسلام والمسلمين امير فضل الله بن صاحب السعيد المغفور جلال الدولة والدين از عربی به پارسی برگردانده است. این رساله مشتمل بر پنج باب می‌باشد.

۱. در دلایل کیفیت صورت و خلقت مولود

۲. در مدت تربیت مولود و چگونگی آن در بودن کواکب در خانه‌های طالع

۳. در دلالت کواکب در حدود

۴. در دلالت وجوه بروج

۵. احوال موالید که بر آن وجوه در وجود آیند

آغاز: بعد حمد و شکر حضرت کبریاء و درود بر سرور انبیاء محمد مصطفی و بر اصحاب او ما

اختلف الصبح والمساء چنین گوید...

انجام؟؛ دلالت بر آن که مولود تیز و فراخ سینه و کوتاه گردن باشد و در وی حلم و [سکونی] بود والله اعلم بالصواب.

نسخه: مشهد، کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی، به شماره ۱۱۵۲/۱۹. فهرست ۳۱۳-۳۱۲/۱۱

۳. استخراج مجهولات عددیه (عربی/ریاضیات)

قطعاتی است از کتاب حساب خود مؤلف که در این نسخه پنج رساله آمده.

آغاز الف: بسمله. ان قیل کان شخصاً مع کل منهما مال...

انجام: لظهوره علی من عرف احوال تلک النسب.

آغاز ب: اربعة اسفرکان مع کل منهم مال وارادوان یشتروا...

انجام: فبسطنا هذه الاعداد وخرجت کما اردنا.

آغاز ج: اقر شخص ان لزيد عليه الفاً ونصف ما لعمر...

انجام: وهو مال بکر فقد صح ما ذکرناه.

آغاز د: نريد ان نشترى ثلثة انواع من الطيور يكون عددها مائة...

انجام: وان کان صحيحاً یکن الاول ان یكون الاعداد صحاحاً.

آغاز ه: رساله اخرى فی الشهور قیل اذ انوی الشخص من الشهور الاثني عشر...

انجام: فقد بیئت ما اردنا بیانه والله اعلم بالصواب.

نسخه‌ها: مشهد آستان قدس رضوی ۴۰۹/۸ [۵۲۹۵/۵] (۱۱-۱۶) ۱۰۴۱ ق

مشهد آستان قدس رضوی ۲۴۲/۱۰ [۱۲۲۹۷/۶] (۳۴-۳۸) ۱۳۰۹ ق

تهران، کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران ۱۰۲۱/۹ [۲۴۰۱/۴۲] (۳۷۰/۳۷۶) نستعلیق رضا بن

موسی کشمیری سده ۱۱ ق

۴. الاعداد والافاق (فارسی/علوم غریبه)

مشمول بر یک مقدمه و دو باب و خاتمه در علم اعداد و افاق.

در مقدمه آمده که وی مأمور شد به ترجمه رساله الوفق التام عزالملة والدين زنجانی

پس جمیع مطالب او را همراه فواید مورد نیاز در این رساله گردآوری کرد. صاحب الذریعه می گوید:

نسخه‌ای کهن از این رساله در کتابخانه شیخ الاسلام زنجانی در زنجان موجود است.

۵. ایضاح المقاصد لفرائد الفوائد (عربی/ریاضیات)

این رساله حاوی قواعد کلی حساب، هندسه، جبر و مقابله می باشد که در شرح کتاب الفوائد البهائیه عمادالدین عبدالله بن محمد الخوام البغدادی به طریق قال-اقول نگاشته شده و در آن از شرح کمال الدین ابوالخیر حسن بن علی فارسی (۶۶۸-۷۱۷ق) به نام اساس القواعد فی اصول الفرائد نقل شده است.

این کتاب برای خزانه صاحب دیوان غیاث الدین محمد بن رشید بن فضل الله نگاشته شده است.

آغاز و انجام طبق نسخه دانشکده الهیات تهران:

آغاز: بسملة الحمد لله الواحد الاحد الفرد الصمد الذي لا يحصى عدد نعمائه ولا يحاسب كثرة آلائه... اما بعد فلما وفق للعبد يحيى بن احمد الكاشى...

انجام: واستخراج ما هو ممكن محتاج الى بسط تام ما اورده وفي خاطري ان الكتب رسالة مفردة في هذا الباب ان شاء الله تعالى... ولنختم الكلام حامدين لله تعالى ومصليين على نبيه المصطفى وحسبنا الله ونعم المعين.

نسخه ها:

مشهد، آستان قدس رضوی (فهرست الفبایی: ۶۲۳) [۱۵۲۹۵] نسخ عبد الغفار بن موسی عمری جزری شافعی ۸۶۹ق در قاهره

مشهد، آستان قدس رضوی ۴۲/۸ [۵۴۳۰] ۲۳۱ برگ، ۱۲۷۵ق، نسخ عبدالله بن ابوالحسن نوری

کاشان، کتابخانه آثار ملی کاشان (نشریه دانشگاه تهران ۳۵۵/۴) ۳۷۲ ص. ۱۰۸۶ق
تهران، دانشکده الهیات دانشگاه تهران ۲۶۷/۱ [۲۵۱/۱] نسخ جمال بن حسن علی اصفهانی شوال ۱۰۲۰ق

اصفهان، کتابخانه مدرسه صدر بازار ۲۵/۱ [۱۵/۲] [۱۷۰پ-۳۸۲ر] ق ۱۱/۱۰
اصفهان، کتابخانه مرکزی دانشگاه اصفهان ۴۵۸/۲ [۵۹۰] ۲۴۳ برگ، ق ۱۱
تهران، مجلس شورای اسلامی ۴۴۸/۱۰ [۲۹۹۸] ۳۵۵ صفحه، نسخ علی بن محمد صالح خوانساری ۱۲۸۳ق

تهران، مجلس شورای اسلامی ۲۶۸/۲۴ [۴۰۱] ۲۴۱ برگ، سده ۱۱/۱۲ق
مشهد، مدرسه نواب (دو کتابخانه مشهد ۵۳۹/۲)

تهران مجلس شورای اسلامی (فهرست مختصر: ۹۷) [۹۰۶] سده ۱۱/۱۲ ق
قم، مرعشی ۱۵۴/۲۳ [۸۹۹۱] ۱۳۸ برگ، سده ۱۰ ق و سده ۱۳ ق
تهران، ملی ملک ۷۸/۱ [۳۳۱۶] ۱۵۷ برگ، نسخ بدیع بن مصطفی اصفهانی ۱۲۷۰ ق

۶. ترجمه الشرفیة فی الادوار = ترجمه الادوار (فارسی/موسیقی)

اصل این کتاب از صفی‌الدین عبدالمؤمن ارموی است و عمادالدین آن را به دستور شاه ابواسحاق اینجو در دوم محرم ۷۴۶ ق به فارسی برگردانده است.

آغاز: حمد و سپاس و درود بی قیاس لایق...

انجام: بحمدالله و حسن توفیقه و الهدایة الی سواء طریقہ.

نسخه‌ها: تهران، کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران (میکروفیلم‌ها ۲۵۶/۲)

تهران، کتابخانه مجلس شورای اسلامی ۱۶۸/۶ [۲۲۰۷] ۲۷ برگ، ق نهم هجری

قم/مرعشی ۲۱۲/۵ [۱۸۲۹/۳] (۱۶۴ اب ۲۰۰ ب) نستعلیق محمدتقی بن محمدرضا

کاشانی ۱۲۶۶ ق

۷. رساله فی برهان المستقلین (ریاضیات)

رساله‌ای است مشتمل بر برهان دو مسئله (مساحت کره و متساوی‌الاضلاع).

۸. الباب فی الحساب (عربی/ریاضیات)

رساله‌ای در ریاضیات مشتمل بر یک مقدمه و دو مقاله که در ربیع‌الثانی سال ۷۴۴ ق در

اصفهان به نام مجدالدین عبدالله بن محمد بن حسین کاشانی نگاشته است.

آغاز: بسمله. الحمد لله الواحد الذي علم اولي الالباب عدد السنين والحساب...

انجام: فلنختم الكلام حامدين لله تعالى على نعمه الشاملة.

نسخه‌ها:

مشهد، آستان قدس رضوی ۲۷۸/۸ [۵۳۷۷] ۱۶۹ برگ، نسخ ۷۴۴ ق در اصفهان

تهران، کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران (میکروفیلم‌ها ۱۷۴/۱)

شیراز، کتابخانه علامه طباطبایی [۷۶/۱] (نسخه پژوهی ۹۳/۳)

چاپ: تهران، ۱۳۱۱ ق در هامش شرح ملخص چغمینی

۹. نکت فی احوال الشيخ الرئيس ابن سینا (عربی/تراجم-کتاب شناسی)

رساله مختصری است در آثار و احوال ابن سینا که ابتداء شرح حال ابن سینا را آورده و سپس ۹۲ اثر برای وی برمی شمارد. این رساله در ۱۵ جمادی الثانی سال ۷۵۴ ق به سامان رسیده است. این اثر به سال ۱۹۵۲ م در قاهره از سوی المعهد العلمی الفرنسی للآثار الشرقیة بالقاهرة با تحقیق استاد دکتر احمد فؤاد الاهوانی به چاپ رسیده است. محقق رساله در مقدمه آورده نسخه ای از این رساله در حاشیه نهمة الارواح شمس الدین شهرورزی در استانبول به شماره ۱۴۴۷ موجود است و عکس آن نیز در کتابخانه دانشگاه فؤاد الاول به شماره ۲۳۳۲۸ نگه داری می شود.

منابع

- احمد گلچین معانی، فهرست نسخه های خطی کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی:
۴۳-۴۲/۸
- احمد منزوی، نسخه های خطی فارسی: ۱۳۵/۱، ۱۹۰، ۳۸۹۰/۵ و
- حبیب الله سلمانی آرنی، سیمای کاشان: ۱۱۹
- حسن نراقی، تاریخ اجتماعی کاشان: ۸۱-۸۲
- خیرالدین زرکلی، الاعلام: ۱۳۵/۸-۱۳۶
- ذبیح الله صفا، تاریخ ادبیات در ایران: ج ۳ بخش یکم/۲۷۲
- سعید نفیسی، فهرست نسخه های خطی کتابخانه مجلس شورا: ۱۶۸/۶
- سید جعفر حسینی اشکوری، فهرست نسخه های خطی کتابخانه مدرسه صدر بازان: ۲۵/۱
- سید جعفر حسینی اشکوری، فهرست نسخه های خطی کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه اصفهان: ۴۵۸/۲
- سید محسن امین، اعیان الشیعة: ۲۸۷-۲۸۸/۱۰
- سید محمد طباطبایی بهبهانی (منصور)، فهرست مختصر نسخه های خطی کتابخانه مجلس شورای اسلامی: ۹۷.
- سید محمد طباطبایی بهبهانی (منصور)، فهرست نسخه های خطی کتابخانه مجلس شورای اسلامی: ۲۶۸/۲۴

- سید محمدباقر حجتی، فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه دانشکده الهیات و معارف اسلامی: ۲۶۷/۱
- عبدالمحسین حائری و دیگران، فهرست کتابخانه مجلس شورا: ۴۴۸/۱۰
- عبدالله افندی، ریاض العلماء و حیاض الفضلاء: ۳۳۰/۵
- علی صدرایی و ابوالفضل حافظیان، فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه عمومی آیت‌الله گلپایگانی: ۸۱-۸۰/۱
- عمر رضا کحاله، معجم المؤلفین: ۱۸۴/۱۳
- غلامعلی عرفانیان، فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی: ۲۴۲/۱۰
- کاظم مدیرشانه چی و دیگران، فهرست نسخه‌های خطی دو کتابخانه مشهد: ۵۳۹/۲
- محمد برکت، فهرست مجموعه‌های خطی کتابخانه علامه طباطبایی دانشگاه شیراز (نسخه پژوهی: ۹۳/۳)
- محمد کاظمینی، دانشنامه مشاهیریزد: ۱۱۸۲/۲
- محمدتقی دانش پژوه، فهرست کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران: ۱۰۲۱/۹
- محمدتقی دانش پژوه، فهرست میکروفیلم‌های کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران: ۱۷۴/۱ و ۲۵۶/۲
- محمدتقی دانش پژوه و ایرج افشار، نسخه‌های خطی، نشریه کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران: ۳۵۵/۴
- محمد محسن آقابزرگ طهرانی، الذریعة: ۲۳۳/۲، ۳۷/۶ و ۱۰۹ و ۸۰/۱۴، و ۲۷۹/۱۸.
- محمد محسن آقابزرگ طهرانی، طبقات اعلام الشيعة: ۲۷۵/۱۰
- محمد مؤمن رازی، تذکره هفت اقلیم: ۴۵۳/۲
- مصطفی درایتی، دنا: ۲۱۴/۱ و ۳۸۲ و ۵۹۱ و ۷۵۰ و ۳۴۵/۲، ۶۱۹/۵، ۱۰۷۷/۶، و ۱۰۰۰/۸
- مهدی دلایی، فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی: ۳۱۳-۳۱۲/۱۱
- مجله فرهنگ ایران زمین، سال چهارم ش ۱ و ۲

ELENCODEI MANOSCRITTI ARABI ISLAMICI DELLA BIBLIOTECA

VATICANA: 59.

